

Miten minusta tuli kasvatuksen historian tohtori?

Runsasta viikkoa ennen 50-vuotispäivääni väittelin teologian tohtoriksi Helsingin yliopistossa. Puolustin riittäväällä menestyksellä tutkimustani *Teologiksi nuorena tasavallassa. Suomalaisten teologian ylioppilaiden rekrytoituminen, opiskeluaika ja valmistuminen teologiprofession murroksessa 1918–1929*, joka oli julkaistu Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia-sarjassa. Miten olin päätnyt väittelemään 1920-luvulla ja 1930-luvun alussa opiskelleista nuorista suomalaisista?

Historia oli oppiaineena kiinnostavaa, kun Savonlinnan lyseon lehtori, ja lukioaikani myös koulun rehtori Pentti Salervo sitä 1960- ja 1970-luvuilla opetti. Myös uskonnon lehtorimme Pentti Laasosen opetuksessa oli terävyyttä, jonka jopa keskikoulun poikalauman keskellä saattoi huomata. Hänen opetuksestaan pääsimme kuitenkin osalliseksi vain satunnaisesti, hänellä kun oli kuulemma jokin meille uppo-oulo asia eli väitöskirja tekeillä. Seuraavan kerran pääsin saman henkilön oppiin Helsingin teologiassa tiedekunnassa kirkkohistorian professori Laasosen oppilaina.

Seurakuntanuoren oli helppoa hakeutua teologian opiskelijaksi. Perustutkintoni pääaineeksi valikoitui dogmatiikka, ei vähiten omaperäisen ja lahjakkaan professori Seppo A. Teinosen vuoksi. Laudatur-työni tein Ruotsissa 1800-luvulla vaikuttaneen maallikkosaarnaajan sakramenttikäsityksestä. Analyysini perusote oli vahvasti systemaattinen, käsitteiden merkityksiä ja keskinäisiä suhteita analysoiva. Silti tieteellisen selittämiseni yksi näkökulma nousi historian tutkimuksesta. Niinpä en joutunut mihinkään oppiainejäntteeseen, kun dogmatiikan opintojeni ohella tein sivu-

laudaturtyöni kirkkohistorian puolelle saman aihepiirin sivujuonteesta. Kirkkohistorian tutkimukseen sain apulaisprofessori Pekka Raittilalta ystävällistä, mutta yksityiskohtaisuudessaan välillä tuskastuttavan pedanttia ohjausta.

Syksyllä 1978 valmistuin, ja työ opiskelija- ja koululaispappina Tampereella alkoi. Teinonen oli kyllä toivottanut tervetulleeksi jatko-opiskelijaksi, mutta työn ohella matkan päästä tämä mahdollisuus jäi. Sen sijaan halusin työni vuoksi tutustua Tampereella opiskelevien elämäntilanteeseen ja harrastaa jotakin kiinnostavaa – ja niin päädyin Tampereen yliopistoon opiskelemaan historiaa. Kurssin tai kaksi, tentin tai esseen lukukaudessa todellakin harrastin. Nautin opiskelusta ja opetuksesta, jolla ei ollut ammatin tavoittelun luonnetta. Lukuvuonna 1985–86 suoritin Tampereella uskonnon aineenopettajan pedagogiset opinnot. Kasvatustiedettä luin pedagogisten opintojen jälkeen yli aineopintojen minimimäärän.

Harrastus johti 1980-luvun lopulla jo vaiwannäköä vaatineeseen syventävien opintojen vaiheeseen. Työpaikkakin vaihtui välillä Valkeakosken lukion uskonnonopettajan tehtäviin. Mutta olisiko Suomen historian pro gradun voinut niveltää vielä laajempaan tutkimukseen, jossa myös teologinen kiinnostus ja kristillisen opiskelijatyön kysymykset saisivat sijansa? Keväällä 1988 otin yhteyttä Helsinkiin kirkkohistorian professori Eino Murtorinteeseen, joka otti puhelimestani esittämäni asian vakavasti, kyseli ja kuulosteli. Hänen ehdotuksestaan kirkkohistorian jatko-opintojeni tutkimusaihepiiriksi tulivat maailmansotien välisenä aikana opiskelleet suomalaiset teologian ylioppilaat.

Matkat Helsinkiin alkoivat. Vaikka akateemisia opintoja oli koossa jo lähes kahden maisterin tutkinnon verran, piti vielä opiskella “lisensiaattilatinaa” ja pääaineen kirjallisuutta. Murtorinteen johtamassa jatkokoulutusseminaarissa tunnustelin tutkimuksen aihepiiriä ja näkökulmaa. 1990-luvun alkuvuosina tarkentui, että haluaisin joka tapauksessa selvittää, ketkä oikein teologiaa opiskelivat minua kiinnostaneena aikakautena. Tampereen yliopistossa aloin valmistella professori Toivo Nygårdin johdolla pro

gradu -tutkielmaa niistä ylioppilaista, jotka vuosina 1918–39 lähtivät Pirkka-Hämeestä opiskelemaan teologiaa.

Sain käyttööni kannettavan tietokoneen. Matemaattisten aineiden kollega asensi tietokantaohjelman ja opasti sen käytön alkuun. Ja sitten vain Helsingin yliopiston arkistoon selaamaan teologisen tiedekunnan matrikelikirjoja: nimi, syntymäaika, lukio, opiskelujen alku, preliminääritutkinto ja loppututkinto, vai sittenkin keskeyttäminen? Mitähän muuta? No ainakin kotipaikka opintojen alkaessa, isän nimi ja ammatti, kirkkoon kuuluminen? Mutta niitäpä varten olikin sitten haettava varastosta ne liitteet, jotka yliopistoon kirjoittautunut oli tuonut mukanaan: koulutodistus ja papin-kirja. Arkistokansio toisensa perästä – huh, miten pölyistä! – äh, tässä kansiossa oli lähinnä kaikkia muita kuin teologeja... Eihän yhtenä Helsingin päivänä ehdi kirjoittaa kuin muutaman teologin tiedot! Ja Åbo Akademin arkistossakin pitää käydä. No ei kai niitä pirkkahämäläisiä voi niin hirveästi olla...

Lopulta heitä löytyi hiukan yli kahden vuosikymmenen ajalta 65. Mitäs sitten? Molemmissa seminaareissa esittelin tekstejäni ja sain vihjeitä. Aikahistoriallinen kirkollinen tilanne olisi selvitettävä, politiikkaa, lainsäädäntöä myös. Matrikelitietojen rungon päälle voisi saada elävämmän kuvan, jos katsoisi paikallishistorioita tai koulujen historiikkeja. Sieltä sai jotakin. Ja joku oli julkaissut muistelmia. Jotakuta vielä elossa ollutta haastattelin; paljon oli muistoja, mutta osa niistä oli matrikkeleihin verrattuna epätarkkoja – sitä ei ehkä kannata jatkaa. Entä Hämäläis-Osakunnan arkisto? Eihän täältä teologien jälkiä löydä, olkoon! Onneksi osakunnasta oli hyvä historiantutkimus. Teologien opiskelijajärjestön arkisto, Suomen Kristillisen Ylioppilasliiton arkisto, jäsenrekisterit, aktiivit... Ja tamperelaiset uskonnolliset järjestöt – Luterilaisen Rukoushuoneen toiminnasta löytyi oikein teologiaktivistien joukko! Alkaahan tämä hahmottua. Paljon tilastonumeroita, joista voi tehdä yhteenvetoja ja ristiintaulukoiteja, joita saattoi tulkita selityksillä nuorten elämänympäristöistä. Kun Jalmari Finnen Säätiö antoi pienen apurahan – kuukausi virkavapaalla! – ja

aikuisopintorahalla saattoi kitkutella, alkoi gradutekstiä syntyä. *Pirkka-Hämeestä papinkouluun* hyväksyttiin Suomen historian opinnäytteeksi 1994 ja minut vähän myöhemmin Tampereen yliopistossa filosofian maisteriksi.

Pilottitutkimus oli tehty, mutta hirveä vaiva olisi nähtävä vielä, jos yrittäisi vastaavasti kaikki selvittää. Rajataanpa ajallisesti puoleen: sisällissodasta Lapuan liikkeeseen ja talouslamaan. Ja matrikelitietojen aika mekaanista merkintää voisi tehdä joku muukin, ettei aina tarvitse itse matkustaa. Onnekseni teologian ylioppilas Olli-Pekka Sifverhuth löytyi tekemään tarkalla otteellaan tämän työn suurimman osan niin, että kaikkien 518 tutkimushenkilön perustiedot olivat lopulta tietokoneellani.

Tässä vaiheessa professori Murtorinne olikin jo eläkeläinen. Kirkkohistorian laitoksella tehtäviä järjesteltiin. Dosentti Hannu Mustakallio ohjasi välillä, ja sitten professori Aila Lauha, ja sitten professori Juha Seppo. Vihjeitä ja rohkaisua sai joka kerta, kun oman paperinsa seminaarissa esitteli, mutta tilastojen asettelua, sosiaalitaustaa tai 1910- ja 1920-luvun koulumaailmaa sain pohtia aika lailla omin päin. Seminaarilaisten kanssa oli mukavaa tuumailla, ja heistä yksi – Ilkka Huhta – oli erityisen innostava ylimääräinen opponentti. Väliin varsinaisena opponenttinani seminaarissa oli Esko M. Laine, jonka palaute myös avasi näkökulmia.

Jatkoin toiveikkaasti apurahojen hakemista, huonolla menestyksellä – keski-ikäinen lukio-opettaja ei tainnut olla kiinnostava sijoituskohde. Viikonloppu- ja loma-aikojen uhraamista ensisijaisesti tutkimukselle en halunnut, mutta vaimoni Sirkka-Liisa rohkaisi jatkamaan sitä, mikä kiinnostaa. Kenties puhti olisi hiipunut, ellen yllättäen olisi päätenyt yliopistotöihin. Pyyntö tulla töihin Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitokseen keskeytti 1996 lukio-opettajan virkauran. Työ Hämeenlinnassa uskonnon ja historian didaktiikan määrääkäsena lehtorina kesti ensin viisi kuukautta ja lopulta peräkkäisinä jaksoina yhteensä seitsemän vuotta.

Opetusta oli OKL:ssa runsaasti eikä omaan tutkimukseen juuri ollut mahdollisuutta. Silti työyhteisön tutkimuksesta kiinnostunut

ilmapiiri tarjosi uutta intoa, ja monet työtoverit suoranaista apua. Erityisesti kasvatustieteen professori Eero Ropo ja äidinkielen lehtori, dosentti Marja-Liisa Pynnönen rohkaisivat ja antoivat palautetta. 2000-luvun ensivuosina sain laitoksen pienimuotoisia apurahoja, joilla saatoin muutama kuukausi kerrallaan kirjoittaa tutkimusta yhtenäiseksi tekstiksi. Tuotokseni jätin tarkastettavaksi keväällä 2001 lisensiaatintutkimuksena. Tuntui tärkeältä saada monipolvisen jatko-opiskelijan touhuun jokin pääteipiste, samalla halusin palautetta mahdollista jatkoa varten.

Tutkielmani arvioitsijat professori Risto Alapuro ja dosentti Esko M. Laine antoivat niin kiittävää kuin kehittämistarpeita osoittavaa palautetta. Sain paitsi rohkaisua jatkaa saman tien myös peräti hyödyllisiä näkökulmia teoreettisen kehyksen selkiinnyttämiseksi. Historian tutkimuksen otteeseen liitettäviksi löytyivät sosiologian professioteoriat ja sosiaalipsykologian sukupolviteoria. Ja sitä paitsi lisensiaatti menestyi apurahamarkkinoilla paremmin: Jalmari Finnen Säätiön apuraha auttoi – OKL:n apurahan kanssa – keskittymään noin vuodeksi väitöskirjan viimeistelyyn. Ja sitten tekstini saattoi jättää. Tuntui, että työ oli tehty, ja esitarkastajien, Esko M. Laine ja dosentti Laura Kolbe, lausunnoilla oli lähinnä vain julkaisemisen mahdollistava merkitys. Tosin viimeistelyn viimeistelystä oli vaikea luopua, ja lopullisen pisteen tekstille uskalsin hyväksyä vasta julkaisuaikataulun viime-tipan pakottamana.

OKL:ssa säästettiin, eikä minua enää kesän 2003 jälkeen tarvittu Hämeenlinnassa. Tampereen klassillisessa lukiossa sen sijaan tarvittiin. Yllättäen olinkin päätoimisena tuntiopettajana koulutyön arjessa, kun viimeistelin tuotostani painokuntoon, varasin väitöspäivän paikkoja, selasin ruokalistoja ja tein karonkkapäivällisen plaseerausta.

Väitös oli 22.11.2003 Helsingin yliopiston päärakennuksen vanhan puolen auditoriossa XII, joka on perinteinen teologien väittelysali. Kustoksena oli Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian professorin virkaa hoitanut Kaarlo Arffman ja vastaväittäjänä

pitkän linjan opposenttini dosentti Esko M. Laine. Kaikki olimme rooleissamme ensikertalaisia. Opponentti ei etukäteen maininnut mitään sisällöllisiä seikkoja, mutta esitarkastuslausunnon perusteella olin toki johonkin varautunut.

Väitöstilaisuuteen lähdettiin kansalliskirjailija Johan Ludvig Runebergin arvioivan katseen alta. Vasemmalta: kustos, professori (mvs.) Kaarlo Arffman, väittelijä Tapani Innanen, opposentti, dosentti Esko M. Laine. (Kuva: Mikko Ketola)

Väitöstilaisuus sujui hyvässä hengessä, juuri sellaisena kuin olin odottanutkin: persoonaani kohtaan korrektina, mutta tuotostani kohtaan kriittisenä. Osa kysymyksistä oli sen verran yllättäviä, että jouduin tovin miettimään Senaatintorin maisemia katsellen, ennen kuin vastasin. Osaan taas saatoin käyttää etukäteen miettimiäni strategioita. Tiiviistä tieteellisestä keskustelusta huolimatta tunnelma oli turvallinen, jopa hauska, niin että monikymmenhenkinen osanottajajoukko väliin innostui nauramaan sanailullemme.

Opponoinnin perusjuonne rakentui tutkimuksen peruskysymysten, kuten tutkimustehtävän, aineiston, rajausten ja selittämisen teoreettisten ratkaisujen tarkasteluun. Yksityiskohdat ja luku luvulta tarkastelu jäivät vähemmälle. Kun kaksi tuntia oli kulunut, oli loppulausunnon aika.

Väitöstilaisuuden jälkeen tarjosin kaikille osanottajille kahvit. Karonkka oli illansuussa Fabianinkadun varrella sijainneessa Gustus & Vera -ravintolassa. Karonkkaan olin kutsunut kaikki väitöskirjani ohjaukseen puolentoista vuosikymmenen aikana osallistuneet, muuta kirkkohistorian laitoksen väkeä sekä neljä sisarustani ja muutaman ystäväni, kaikki avec. Mukana olivat myös vaimoni Sirkka-Liisa sekä lapseni, tuolloin 22-, 19- ja 15-vuotiaat Pekka, Maija-Kaisa ja Elisa. Väkeä oli yhteensä hiukan alle 30.

Karonkka sujui perinteen mukaan: alkumalja tervetulo puheineen, päivällinen, jonka jälkeen kiitospuheeni ja vastauspuheet, kahvit ja yleistä seurustelua. Ilmapiiri oli leppoisa ja hauska. Puheissa oli, kuten tilanteeseen sopi, henkilökohtaisia pikkumuisteluksia. Toisaalta myös elämän varjoiset teemat tulivat esille; ehkäpä itselleni puhuttelevimmin professori Juha Sepon muistelussa, joka sopi juhlahetkeen monella tasollaan erinomaisesti. Hänen puheensa yksi elementti olivat ne haikeantotiset terveiset, jotka Seppo oli löytänyt isänsä – pohjalaisnuorukaisen ja yhden tutkimushenkilöni – kirjeestä, jonka tämä oli valkosoturina kotiinsa lähettänyt ennen kevään 1918 Tampereen taisteluita. Noin nelituntisen karonkan jälkeen osa mukana olleista siirtyi vielä jatkoille, jonne osallistui myös niitä ystäviäni ja sukulaisiani, joita en ollut tilanpuutteen vuoksi voinut kutsua päivälliskaronkkaan.

Paria viikkoa myöhemmin veljeni Hannu, perheneuvoja ja työnohjaaja, kysyi, olinko jo havainnut post doctoral depression -syndrooman. En ollut, tekemistä oli edelleen ollut niin paljon. Sittenmin veljeni kysymys osoittautui osuvaksi, kun joulun tienoilla ja pitkin kevättalvea olin kovin vetämättömissä. Aloin toipua vuosien mittaisesta ja enimmäkseen palkkatyön ohessa tehdystä rutistuksesta vasta, kun jo korkealta paistanut kevätaurinko soi

---

runsasta lämpöään.

Väitöskirjani arvosanaksi sain lopulta *eximia cum laude approbaturin*, johon olin vallon tyytyväinen. Tohtoriprojektiini en ollut liittänyt toiveita akateemisesta urasta tai ammattitutkijan töistä, mutta pian tähän oli otettava kantaa. Keväällä 2004 minut oli valittu kahteen vakinaiseen virkaan: sekä Tampereen klassillisen lukion uskonnon ja historian lehtoriksi että Joensuun yliopiston soveltavan kasvatustieteen ja läntisen teologian yhteiseksi – lähinnä opettajankouluttajan – lehtoriksi. Clasu oli ollut erinomainen työpaikka, mutta silti päädyin yliopiston matkalaukkuopettajaksi. Yksi perusteluni ratkaisulle oli, että kun olin tullut hankkineeksi pitkälle erikoistuneen akateemisen pätevyuden, olisi tätä myös käytettävä akateemisissa yhteyksissä. Tutkimusosaamiselle tuli pian yllättävää tarvetta, kun päädyin Joensuussa ensi töikseni hoitamaan määrääkaisena Joensuun teologiseen tiedekuntaan sijoitettua, mutta kasvatustieteiden kanssa yhteistä uskonnonpedagogiikan professuuria.

Yliopiston virkatehtävissä olen saanut sekä opettaa tieteen-tekkoa ja ohjata toisia tutkijanpolun alkuvaiheissa että tehdä omaa tutkimusta. Vuonna 2006 julkaistiin monografiani, joka käsittelee uskontokasvatusta Savonlinnassa sijaitsevan Kallislahden kyläkoulun aikana ja alueella. Niin siinä kuin lukuisissa suomen- ja englanninkielisissä artikkeleissani ja konferenssiesityksissäni olen pyrkinyt yhdistämään historian ja yhteiskuntatieteiden tutkimusotteita erilaisiin kasvatustieteiden näkökulmiin, ennen muuta uskonnondidaktiikkaan. Pitkä ja monien oppimisympäristöjen kautta kulkenut tieni tohtoriksi on tarjonnut hyödyllisiä eväitä näihin tilanteisiin.

Kirjoittajan esittely:

Nimi: Tapani Innanen
Syntymävuosi: 1953

Arvo: Teologian tohtori, filosofian maisteri

Väitös: 22.11.2003

Vastaväittäjä: dosentti Esko M. Laine

Kustos: professori (mvs.) Kaarlo Arffman

Toiminta tohtorin tutkinnon jälkeen:

-2004 – 2007: uskonnonpedagogiikan professori (mvs.), Joensuun yliopisto, teologinen tiedekunta, -2007 – 2009: ev.lut. uskonnon didaktiikan lehtori, Joensuun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, -2009 – : uskonnonpedagogiikan yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta, -Uskonnonpedagogiikan dosentti 2007 – (Joensuun yliopisto, teologinen tiedekunta), -Kasvatustieteen dosentti, erityisalana uskonnonpedagogiikka 2007 – (Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta)